

Категорія справи № 757/39693/20-ц: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 21.09.2021. Оприлюднено: 21.09.2021.

Дата набрання законної сили: 15.09.2021

Номер судового провадження: 61-13261св21

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

15 вересня 2021 року

м. Київ

справа № 757/39693/20

провадження № 61-13261св21

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Крата В. І. (суддя-доповідач),

суддів: Антоненко Н. О., Дундар І. О., Русинчука М. М., Тітова М. Ю.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідач - Печерська районна в місті Києві державна адміністрація,

третя особа - служба у справах дітей та сім'ї Печерської районної в місті Києві державної адміністрації,

розглянув у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Печерського районного суду м. Києва від 07 квітня 2021 року в складі судді: Вовка С. В. та постанову Київського апеляційного суду від 19 липня 2021 року в складі колегії суддів: Мостової Г. І., Сержанюка А. С., Суханової Є. М.,

ІСТОРІЯ СПРАВИ

Короткий зміст вимог позовної заяви

У вересні 2020 року ОСОБА_1 звернувся з позовом до Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, третя особа - Служба у справах дітей та сім'ї Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, про визнання незаконним і скасування розпорядження, визначення способу участі у вихованні дитини.

Позовна заява мотивована тим, що розпорядженням Печерської районної в місті Києві державної адміністрації від 04 вересня 2020 року № 444 задоволено заяву ОСОБА_2 та незадоволено заяву ОСОБА_1 щодо визначення часу спілкування ОСОБА_2 з дітьми, оскільки остання тривалий час проживає окремо від синів ОСОБА_3 та ОСОБА_4 , про що позивач неодноразово заявляв у своїх зверненнях як до Печерського УП ГУНП в м. Києві та і до Печерської районної в м. Києві державної адміністрації, як органу опіки і піклування, і до Служби у справах дітей та сім'ї Печерської районної в м. Києві державної адміністрації, як органу, що забезпечує організацію діяльності Комісія з питань захисту прав дітей утвореної головою Печерської районної в місті Києві державної адміністрації. фактично спірним розпорядженням вирішено питання визначення місця проживання малолітнього ОСОБА_4 , а не визначено участь матері у його вихованні.

Позивач указував, що розпорядження незаконне і підлягає скасуванню, оскільки всупереч статей 142, 153, частин другої, третьої статті 157 СК України Печерська районна в місті Києві державна адміністрація своїм розпорядженням обмежила його право на участь у вихованні дитини, після чого ОСОБА_2 користуючись цим розпорядженням повністю заблокувала доступ до дітей та реалізацію позивачем права на спілкування з дітьми та його права і обов'язки брати участь у вихованні дітей.

ОСОБА_4 просив:

визнати незаконним та скасувати розпорядження голови Печерської районної в місті Києві державної адміністрації від 04 вересня 2020 року № 444 «Про визначення участі матері у вихованні дитини»;

визначити спосіб участі ОСОБА_2 у вихованні синів ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 і ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , а саме порядок періодичних побачень з можливістю спільного відпочинку по місцю реєстрації та проживання дітей, ОСОБА_1 та ОСОБА_2 за адресою: АДРЕСА_1 у наступні дні та години: щотижня кожного вівторка і кожного четверга з 19 год. 00 хв. до 21 год. 00 хв.

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Печерського районного суду м. Києва від 07 квітня 2021 року позов ОСОБА_1 до Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, третя особа - Служба у справах дітей та сім'ї Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, про визнання незаконним і скасування розпорядження, визначення способу участі у вихованні дитини залишено без задоволення.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що спірним розпорядженням права батька на участь у вихованні дитини не порушені, оскільки час встановлений йому для спілкування з дитиною є навіть більший, ніж в матері, розпорядження не встановлює якихось додаткових обмежень для батька у часі, способі або методах участі у вихованні дитини. Розпорядження Печерської районної в місті Києві державної адміністрації від 04 вересня 2020 року № 444 в першу чергу сприяє якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, а також забезпечує рівне здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків. Позивачем не наведено виключних обставин та не надано доказів виключної необхідності захисту інтересів дитини шляхом обумовлення побачення дитини з матір'ю у присутності батька. Тому відсутні правові підстави для задоволення вимог позову.

Короткий зміст постанови суду апеляційної інстанції

Постановою Київського апеляційного суду від 19 липня 2021 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 залишено без задоволення, а рішення Печерського районного суду міста Києва від 07 квітня 2021 року залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що спірним розпорядженням права батька на участь у вихованні дитини не порушені. Законодавством України визначено певний порядок вирішення батьками питання участі у вихованні дитини. Так, у разі якщо мати і батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може бути вирішений органом опіки та піклування або судом. Таким чином, законодавством встановлена варіативність вирішення цього питання, тобто батьки можуть вирішити його в судовому порядку або звернутися до відповідного органу опіки та піклування. Якщо хтось із батьків не погоджується з рішенням органу опіки та піклування, він може звернутися для вирішення спору щодо визначення місця проживання дитини до суду.

Апеляційний суд вказав, що у справі, що переглядається в апеляційному порядку, предметом оскарження є рішення органу опіки та піклування (розпорядження голови Печерської районної в місті Києві державної адміністрації від 04 вересня 2020 року № 444 «Про визначення участі матері у вихованні дитини»). Водночас у провадженні Печерського районного суду міста Києва перебуває інша цивільна справа про визначення місця проживання дитини колишнього подружжя між тими самими сторонами, про що вказується сторонами. Отже, позивач мав захищати свій інтерес під час судового розгляду у справі за зазначеними позовними вимогами, а не ініціювати окрему судову справу щодо оскарження рішення органу опіки та піклування. Це відповідає принципу процесуальної економії, відповідно до якого штучне подвоєння судового процесу є неприпустимим (правовий висновок, викладений у постанові Верховного Суду від 09 червня 2021 року у справі № 370/408/19).

Аргументи учасників справи

06 серпня 2021 року ОСОБА_1 засобами поштового зв'язку подав касаційну скаргу на рішення Печерського районного суду м. Києва від 07 квітня 2021 року та постанову Київського апеляційного суду від 19 липня 2021 року, в якій просив: скасувати оскаржені судові рішення; передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції; стягнути з відповідача на користь ОСОБА_1 судовий збір.

Касаційна скарга мотивована тим, що відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування частин першої, другої статті 158 та частини другої статті 159 СК України у подібних правовідносинах. Поза увагою суду першої інстанції залишено обґрунтування про те, що хоча оскаржуване розпорядження стосується вирішення органом опіки і піклування спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї, однак за своїм змістом ним вирішено зовсім інші правовідносини, а саме спір між матір'ю та батьком щодо місця проживання малолітньої дитини, як це передбачено статті 161 СК України. Практичне виконання вказаного в оскаржуваному розпорядженні «способу участі у вихованні дитини» очевидно передбачає те, що дитина постійно змінюватиме місце проживання, оскільки позивач батько малолітньої дитини та третя особа - мати малолітньої дитини, не проживають разом в одному помешканні. До того ж, в самому оскаржуваному розпорядженні вказано черговість участі у вихованні дитини до набрання законної сили рішення суду про визначення місця проживання малолітньої дитини. Зазначені обставини свідчать про те, що оскаржуваним розпорядженням фактично визначено місце проживання дитини, а не встановлено участь у вихованні дитини.

Зазначає, що у частині другій статті 159 СК України вказано критерії для способів участі у вихованні дитини, які визначаються судом, зокрема: періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо, а також, місце та час спілкування. Тобто, під участю у вихованні дитини можна розуміти періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання. Зі змісту оскаржуваного розпорядження видно, що ним не визначено жодного подібного способу участі у вихованні дитини, так як це передбачено в частині другій статті 159 СК України. Суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку в частині того, що частина перша статті 161 СК України визначає порядок вирішення батьками питання участі у вихованні дитини, оскільки порядок вирішення таких питань визначено в іншій, а саме в статті 158 СК України.

Вказує, що дійсно у провадженні Печерського районного суду міста Києва знаходиться цивільна справа № 757/4115/20-ц за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа Служба у справах дітей та сім'ї Печерської районної в місті Києві державної адміністрації про визначення місця проживання малолітньої дитини, зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 третя особа Служба у справах дітей та сім'ї Печерської районної в місті Києві державної адміністрації про визначення місця проживання дитини. Проте, дана судова справа стосується визначення місця проживання дитини, а не про участь у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї. Виходячи з того, що СК України ці два питання: визначення місця проживання дитини і участь у вихованні дитини, є цілком самостійними видами правовідносин, оскільки врегульовані різними правовими нормами та й по суті своїй є різними правовідносинами, то вони окремо вирішуються. Тобто, визначення місця проживання дитини, вже вирішується у судовому порядку, а питання участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї, вирішувалося органом опіки та піклування. Отже, спір який розглядається в межах судової справи № 757/4115/20-ц, жодним чином не стосується питання, яке вирішено спірним розпорядженням.

Рух справи

Ухвалою Верховного Суду від 12 серпня 2021 року відкрито касаційне провадження у справі.

Ухвалою Верховного Суду від 10 вересня 2021 року: відзив Печерської районної в місті Києві державної адміністрації залишено без розгляду; справу призначено до судового розгляду.

Межі та підстави касаційного перегляду

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими (частина перша статті 400 ЦПК України).

В ухвалі про відкриття касаційного провадження зазначаються підстава (підстави) відкриття касаційного провадження (частина восьма статті 394 ЦПК України).

В ухвалі Верховного Суду від 12 серпня 2021 року вказано, що наведені у касаційній скаргі доводи містять підстави, передбачені частиною другою статті 389 ЦПК України для відкриття касаційного провадження: відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах; судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу.

Фактичні обставини

Суди встановили, що розпорядженням Печерської районної в місті Києві державної адміністрації від 04 вересня 2020 року № 444 визначено участь ОСОБА_2 у вихованні малолітнього ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, наступним чином:

з понеділка 8.00 год до неділі 19.00 год, забирати та повертати дитину за адресою: АДРЕСА_2;

встановити черговість участі у вихованні дитини ОСОБА_2 тиждів через тиждень, починаючи з 07 вересня 2020 року до набрання законної сили рішенням суду про визначення місця проживання малолітньої дитини.

Позиція Верховного Суду

Сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач. Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава (стаття 48 ЦПК України).

Суд першої інстанції має право за клопотанням позивача до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження - до початку першого судового засідання залучити до участі у ній співвідповідача. Якщо позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, суд до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження - до початку першого судового засідання за клопотанням позивача замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі. Після впливу строків, зазначених у частинах першій та другій цієї статті, суд може залучити до участі у справі співвідповідача або замінює первісного відповідача належним відповідачем виключно у разі, якщо позивач доведе, що не знав та не міг знати до подання позову у справі про підставу залучення такого співвідповідача чи заміну неналежного відповідача. Про залучення співвідповідача чи заміну неналежного відповідача постановляється ухвала. За клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача розгляд справи починається спочатку (стаття 51 ЦПК України).

Пред'явлення позову до неналежного відповідача не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі, оскільки заміна неналежного відповідача здійснюється в порядку, визначеному ЦПК України. За результатами розгляду справи суд відмовляє в позові до неналежного відповідача та приймає рішення по суті заявлених вимог щодо належного відповідача. Тобто, визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача. Натомість, встановлення належності відповідачів й обґрунтованості позову - обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи, а не на стадії відкриття провадження.

За заявою матері, батька дитини орган опіки та піклування визначає способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї. Рішення про це орган опіки та піклування постановляє на підставі вивчення умов життя батьків, їхнього ставлення до дитини, інших обставин, що мають істотне значення. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання. Особа, яка ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому з батьків, хто проживає окремо від дитини (статті 158 СК України).

Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи. Під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами (частина друга статті 159 СК України).

Тлумачення зазначених норм дозволяє зробити висновок, що:

у справі за позовом одного з батьків про визнання незаконним рішення органу опіки та піклування про визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні того з батьків, хто проживає окремо від неї, належними відповідачами є: особа рішення якої стосується (той з батьків, для якого визначено способи участі у вихованні дитини та спілкуванні) та орган опіки та піклування, рішення якого оскаржується;

у справі за позовом одного з батьків про визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні належним відповідачем є інший з батьків, а не орган опіки та піклування.

При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановях Верховного Суду (частина четверта статті 263 ЦПК України).

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 серпня 2021 року в справі № 543/994/17 (провадження № 61-6125св21) зазначено, що: «пред'явлення позову до неналежного відповідача не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі, оскільки заміна неналежного відповідача здійснюється в порядку, визначеному ЦПК України. За результатами розгляду справи суд відмовляє в позові до неналежного відповідача та приймає рішення по суті заявлених вимог щодо належного відповідача. Тобто, визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача. Натомість, встановлення належності відповідачів й обґрунтованості позову - обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи, а не на стадії відкриття провадження».

У справі, що переглядається:

позов ОСОБА_1 пред'явив до органу опіки та піклування. ОСОБА_1 до ОСОБА_2 позовних вимог не заявляв, клопотань про залучення до участі у справі ОСОБА_2 як співвідповідача не заявляв;

у задоволенні позовної вимоги про визнання незаконним та скасування розпорядження голови Печерської районної в місті Києві державної адміністрації від 04 вересня 2020 року № 444 слід відмовити внаслідок неналежного складу співвідповідачів. Натомість у задоволенні вимоги про визначення способу участі ОСОБА_2 у вихованні синів ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 і ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , потрібно відмовити, оскільки вона пред'явлена до неналежного відповідача;

суди відмовили в задоволенні позову внаслідок необґрунтованості, а тому судові рішення підлягають зміні в мотивувальній частині. Проте суди зробили правильний висновок про відмову у задоволенні позову.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, які передбачені пунктами 1, 3, 4, 8 частини першої статті 411, частиною другою статті 414 цього Кодексу, а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги (частина третя статті 400 ЦПК України).

З урахуванням необхідності врахування висновку щодо застосування норм права викладеного постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 серпня 2021 року в справі № 543/994/17 (провадження № 61-6125св21), колегія суддів вважає, що оскаржені рішення ухвалені частково без додержання норм процесуального права. У зв'язку з наведеним, колегія суддів вважає, що: касаційну скаргу необхідно задовольнити частково; оскаржені судові рішення змінити, виклавши їх мотивувальні частини у редакції цієї постанови; в іншій частині оскаржені судові рішення слід залишити без змін.

Оскільки Верховний Суд змінює оскаржені судові рішення, але виключно у частині мотивів їх прийняття, то новий розподіл судових витрат не здійснюється.

Керуючись статтями 400, 409, 410, 412, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду,

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 задовольнити частково.

Рішення Печерського районного суду м. Києва від 07 квітня 2021 року та постанову Київського апеляційного суду від 19 липня 2021 року змінити, виклавши їх мотивувальні частини у редакції цієї постанови.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Головуючий

В. І. Крат

Судді:

Н. О. Антоненко

І. О. Дундар

М. М. Русинчук

М. Ю. Тітов